

3690

Aug 5th 1934

High 6 feet 10 inches

15
14-14

1934p.

ՀԵՌԱԿԱՍ

Հ Ս Խ Հ

ՄԱՆԿԱԿԱՐԺԱԿԱՆ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ № 1

Մ. ՄԱԶՄԱՆՅԱՆ

1934 թ.

3690

44
W

ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ն Ե Ր Ա Մ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

Մանկավարժական աշխատանքի հիմքում ընկած է ուսուցչի և աշակերտի փոխհարաբերությունը: Դպրոցը ոժտանդակում է աշակերտին ավելի սխտեմատիկ ճշգրիտ ծրագրված ու ռացիոնալ ձևով ստանալու գիտելիքների այն համապատասխան չափը, վեր անհրաժեշտ է տվյալ աշակերտին պոլիտեխնիկ և հետադաշում մասնագիտական պատրաստականություն ձեռք բերելու համար: Այսպիսով մանկավարժի հիմնական նպատակն է յեղնելով պրոլետարիատի գիտատուրալի դասակարգային սկզբունքներից ռացիոնալ նպատակահարմար ձևով-տալ աշակերտին անհրաժեշտ գիտելիքները: Մանկավարժը ազդում է չերեխայի վրա նրա պսիխիկայի միջոցով, դրա համար ել մանկավարժի համար չափազանց անհրաժեշտ է այն բոլոր չերելությունների հետ ձայնոթանալը, վորոնք հոգեկան են կոչվում: Ճանաչիլ չերեխայի հոգին, դա նշանակում է հասկանալ չերեխայի մտավոր զարգացման աստիճանի տարբեր հասակներում չուրորինակ լինելը, դա նշանակում է ծանոթանալ չերեխայի բնավորության, գգոյնություն հմոցիոնալ սփերային, լնտելեկտի, հիշողության, ըմբռնման և մի շարք ալլ չերելությունների հետ: Մանկավարժը պետք է ամենից առաջ պարզ պատկերացնի այն որդանիղմի հոգեկան կչանքի ամբողջությունը և այդ ամբողջականության մասնակիությունը, վորի վրա ուղում է նա ազդել:

Իհարկե հոգեբանությունը մանկավարժություն չե. հոգեբանություն առարկան ունի իր առանձնահատուկը: Հոգեբանություն տվյալներն ոգտագործում են և զեղարվեստի (գրականություն, չերաժշտություն, նկարչություն, թատրոն և այլն) և ճարտարագիտություն և բժշկություն, և դատական, և արդյունաբերություն (ավարիա, տրավմատիղմ, հոգնածություն լանդիր, պրոֆեսիայի ընտրություն) և ալլ բնագավառներում: Պսիխոլոգիան իհարկե վոչ մի զեպքում չի կարող փոխարինել մանկավարժությունը և մանկավարժական չեղրակացություններ տալ: Մենք

Երչգործիւմի Տպարան Վաղ-
պատում, Գլավլիտ 451-
Պատվեր 85 Տիրաժ 2000

33039

միայն—նպատակ ենք դնում, ծանոթացնելով ուսուցչին հոգե-
բանական պրոցեսներին հետ, ոգնել նրանց ավելի ռացիոնալ
հիմքերի վրա դնելու մանկավարժական աշխատանքը: Այդ պատ-
ճառով ել մենք կաշխատենք մեր կուրսի ընթացքում ծանոթացը-
նել վոչ միայն ընդհանուր հոգեբանության հիմունքների հետ,
այլ և վրոչ չափով կտանք այդ հիմունքներին մանկավարժական
մեկնաբանութունը:

Նախ քան բուն նյութին անցնելը մենք ուզում ենք մեր
ունկնդիրներին ուշադրությունը հրավիրել և մի այլ խնդրի վրա:
Զնայած նրան, վոր Մարքսիզմի հիմնադիրների, Մարքսի, Են-
գելսի, Լենինի, Ստալինի կողմից տրված են մարքսիստական հո-
գեբանության մեթոդոլոգիական հիմունքները, նշված են դիա-
լեկտիկական մատերիալիզմի սկզբունքներով կառուցվող հոգեբա-
նության ուղիներն ու խնդիրները, մենք դեռ չենք կարող պար-
ծենալ, վոր արդեն լրիվ չափով մշակված ու պատրաստ և այն
գիտությունը, վորը հոգեբանություն և կոչվում: Մարքսիստա-
կան հոգեբանության կողմից բավականին աշխատանք և տար-
ված դտելու հոգեբանությունը Մարքսիզմի հետ վոչ մի առնչու-
թյուն չունեցող խորթ իդեալիստական մեխանիստական ու Տրոց-
կիստական տարրերից հանուն—դտարյուն մարքսիստական հո-
գեբանության: Զնայած դրան հոգեբանության ֆրոնտի մի շարք
կոնկրետ խնդիրներ ու պրոբլեմներ դեռ նոր են լուծվում, մարք-
սիստորեն հիմնավորվում: Բացի դրանից դեռ քիչ աշխատանք և
տարված հոգեբանության ասպարեզում բուրժուական գիտու-
թյունների նվաճումները քննադատորեն յուրացնելու ընկ. Լենի-
նի հայտնի ցուցումների իրագործման համար: Բավական և ա-
սել, վոր մինչև այժմ դեռ ևս հրապարակում չունենք թեկուզ
քիչ թե շատ չափով Մարքսիզմին մոտեցող վերև դասագիրք
կամ գոնե հոգեբանական մի շարք խնդիրներ ընդգրկվող աշխա-
տասիրություն: Պարզ և, վոր այսպիսի պայմաններում իհարկե
մենք չերեք մեր առաջ չեցինք կարող խնդիր դնել տալ մարքսիս-
տական հոգեբանության լրիվ դասընթացը: Մեր նպատակը շատ
ավելի համեստ և: Ծանոթացնել մեր ուսանողներին հոգեբանու-
թյան առարկայի ու ելության հետ: Ոգտագործելով այդ բնա-
գավառում յեղած հատ ու կենտ մարքսիստական գրականությու-
նը և վրոչ խնդիրներում ել ինքնուրույն մոտեցում հանդես բե-
րելով հոգեկան վրոչ չերեզվութներ դիալեկտիկ մատերիալիզմի
տեսակետից մեկնաբանելու համար:

ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՐԿԱՆ.—

Հոգեբանությունը պատկանում և սոցիալական գիտություն-
ների շարքին: Լինելով սոցիալական գիտություն նա ունի իր—
ուսումնասիրման առանձնահատուկը: Հոգեբանության, վորպես
առանձնահատուկ գիտության, այն և, վոր նա զբաղվում և ար-
տադրական հարաբերությունները կրող կոնկրետ մարդկանց հո-
գեկան և գիտակցական յերեվութների որինաչափություններով:
Նա իր ուսումնասիրությունների հիմքում դնում և հետևյալ
սկզբունքները:

1.— Հոգեկան և գիտակցական յերեվութներն ամենից ա-
ռաջ պատմական յերեվութներ են այնքան, վորքան նրանք
փոփոխվում ու իրենց ձևավորումն են ստանում արտադրական
հարաբերությունների շրջանակներում: Ուստի և չպետք և խո-
սիլ առհասարակ հոգեկան-գիտակցական յերեվութների, իրենի
ինչ վոր վերացական, ժամանակից ու տարածությունից դուրս
յերեվութների մասին, վորոհետեւ «մարդ հասկացողությունը
վերացական հասկացողություն չի, այլ իր ամբողջության մեջ
նա իրենից ներկայացնում և հասարակական հարաբերություն-
ների հանրագումար» (Մարքս):

2.— Հոգեկան և գիտակցական յերեվութների հիմքում
Մարքսիզմի հիմնադիրների ցուցումներից չենելով մենք դնում
ենք արտադրական հարաբերությունների շրջանակներում տար-
վող մարդկային աշխատանքը: Հոգեկան և գիտակցական յերե-
վութները ինչպես և ինքը մարդը աշխատանքի արգասիք են.
«աշխատանքն ստեղծեց մարդին» ասում և Ենգելսը, հետեվաբար
մենք պետք և զբաղվենք մարդկային գիտակցության պատմա-
կան զարգացման ուսումնասիրությամբ հիմք ունենալով հասարա-
կության անդամ աշխատող մարդու գիտակցության փոփոխումը
աշխատանքային պրոցեսում:

3.— Հոգեկան յերեվութները ավելի լայն հասկացողու-
թյուն են, քան գիտակցությունը, բայց չնայած դրան մենք հո-
գեկան յերեվութների մեջ գիտակցականին տալիս ենք հիմնա-
կան պրիմատ դերը. մնացած մյուս յերեվութները—հասարակու-

թիւան անդամ կոնկրետ մարդու դասակարգային գիտակցութեանը սպասարկուող դարձնելով: Մենք գիտակցական չեք վերաբերում բացառելիս սկզբունք ենք ընդունում Մարքսի կողմից գիտակցութեան տրված հետեւյալ ընդհանուր: «Գիտակցութեանը հատուկ է մարդուն, կենդանին չունի գիտակցութեան» — «մարդու գիտակցութեանը դա նրա ակտիվ գիտակից վերաբերմունքն է դեպի իրեն շրջապատող աշխարհը»: Մարդն իրեն, իրենից մարդ ճանաչելու, գիտակցելու պրոցեսը միայն այն ժամանակ է հանդիս գալիս, չեք նա փոխադրաբերութեան մեջ է մտնում իր նման մարդկային ելակի հետ:

«Մարդն աշխարհ չի գալիս ձեռքին հայելի բռնած և վոչ ել իրենից ֆիլսոֆիան փրկիստիա «չես չես եմ» պատգամով, ապա մարդը լուր արտացոլած պատկերը մի ուրիշ մարդու մեջ է տեսնում: Պողոս կոչված մարդի հետ, իրենից իրեն նմանվող մեկի հետ հարաբերութեան մեջ մտնելով է միայն, վոր Պետրոս անունով մարդը հարաբերում է հենց իրեն իրենից մարդի: Բայց սըրանով Պողոսն ել, ինչպես վոր կա լուր պողոսյան մարմնակապութեամբ, Պետրոսի համար դառնում է մարդ կոչված սեռի յերեւան գալու ձեւը» (Կարլ Մարքս «Կապիտալ» լերես 21.):

4. — Հոգեկան և գիտակցական չեք վերաբերում ուսումնասիրումն ունի և մի այլ սպեցիֆիկ կողմ, վորը մենք չենք գրտնում սոցիալական մյուս գիտութեաններին մեջ: Առանձնահատուկը կայանում է նրանում, վոր հոգեկան չեք վերաբերում սոցիալական լինելով հանդերձ գործ ունեն և բիոլոգիականի հետ և խոշոր չափով ոգտվում են բիոլոգիականի մի շարք գիտութեանների (ֆիզիոլոգիա, անատոմիա, ենտիկրինոլոգիա, ռեֆլեքսոլոգիա, ֆիզիոլոգիական քիմիա և այլն): Ոգտվելով այդ գիտութեաններից տեղ-տեղ նույնիսկ խոշոր չափով իհարկե հոգեբանութեանը չի կարող հաշվի չառնել այդ բնական գիտութեանների կոնկրետ որինաչափութեանները և իր առաջ չդնել ամենքից առաջ ֆիզիոլոգիականի և հոգեկանի փոխադրաբերութեանների խնդիրը: Ուրինակ ասենք, թե մարդկային զգայնութեան մասին խոսելիս և նրա պատմական լինելը ընդունելիս մենք չենք կարող չծանոթանալ այն ներվային մեխանիզմների որոնքների հետ, առանց վորի մարդկային զգայնութեան մասին անկարելի յե խոսել: Առաջիմ ընդգծենք այդ հանգամանքը շատ շուտով հոգեկանի և ֆիզիքականի պրոբլեմին ավելի հանգամանորեն անդրադառնալու համար:

5. — Չնայած նրան, վոր գիտակցութեանը գուտ մարդկային չեք վերաբերում է, մենք գիտակցական ապարատի գարգուցումը

տալու համար չենք կարող չոգտվել բարձր նյարդային համակարգ ունեցող կենդանիների վարքի ուսումնասիրման նյութերի ոգտագործումից (Բիհեյվիորիստներ Ամերիկայում, ռեֆլեքսոլոգիական շկոլան ԽՍՀՄ-ում, պրոֆեսոր Բերտաշվիլու «վարքի ուսմունքից», Զոոպսիխոլոգիայից և այլն, իհարկե հանդես բերելով համապատասխան քննադատական մոտեցում և պահպանելով համեմատութեան չափի զգացումը:

ՄԻՆԶ ՄԱՐԿՍԱՆ ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈՒ ԲՆՈՐՈՇԻՉ ԿՈՂՄԵՐԸ

Չնայած նրան, վոր հոգեբանութեանը շատ հին գիտութեան է, այնուամենայնիվ կոնկրետ մարդուն ուսումնասիրող գիտութեանը շատ անկատար է և լավագույնիվ հոգեկան չեք վերաբերում դեռևս ուսումնասիրված կամ համոզեցուցիչ կերպով բացատրված չեն: Նույնիսկ բժշկականութեանը և ֆիզիոլոգիան չի կարող չեն: Այս ուղղութեամբ: Բուրժուական գիտականները վոպարծենալ այս ուղղութեամբ: Բուրժուական գիտականները նվաճելու առումով խոշոր աշխատանք են տարել բնութեանը նվաճելու, բնական չեք վերաբերում ուսումնասիրման գործում, բայց մարդու վերաբերմամբ այդ ուսումնասիրութեանները թերի յեն, մարդու միակողմանի և մեծ մասամբ հակադրական: Պատանկատար, միակողմանի և մեծ մասամբ հակադրական: Պատանկատար կայանում է հանդեպ մարդու ունեցած այն իդեալիստական հակաոցիալական մոտեցման մեջ, վորը ընդունել է համարյա առանց բացառութեան մինչ Մարքսյան հոգեբանների համար: Բուրժուական գիտականներին բոլորովին ել չի հետաքրքրել կոնկրետ հասարակարգութեան անդամ մարդու ուսումնասիրութեանը:

Բուրժուական հոգեբանութեանը զբաղվել է առհասարակ ժամանակից ու տարածութեանից, պատմութեանից դուրս քաբացած, վերացական, իրականում իրենից այդպիսին բոլորովին գոյութեան չունեցող հոգեկան չեք վերաբերում ուսումնասիրմամբ: Բուրժուական գիտութեանը մարդու «հոգին» մեկուսացնում եր վոչ միայն սոցիալական միջավայրից այլ և ֆիզիքական մարմնից: Հոգեկան չեք վերաբերում վոչ միայն անջատում է յին մարմնից: Հոգեկան չեք վերաբերում ու ուսումնասիրում իրենից անկախ չեք վերաբերում, այլ և հոգին համարում ելին սկզբնականը, հիմնականը, ամենակարողն ու մշտնջենականը, մարմնականին նայելով միայն իրենից չեք վերաբերում, անցողիկի, ժամանակավորի, չոգ գիտական բացատրումն իր Հոգու այդպիսի իդեալիստական, վոչ գիտական բացատրումն իր սկզբունքներով գալիս եր մերվում հոգու և մարմնի ու հանդերձ

ձյալ կյանքի քրիստոնեական սկզբունքները հետ: Տասնինըորդ
դարի վերջերին բուրժուական հոգեբանությունը բնական գի-
տությունների զարգացման հետևանքով ստիպված չեղավ վորոշ
ուղղումներ մտցնել հոգու և մարմնի փոխհարաբերությունները
միասին չեղած իր ուսմունքի մեջ: Պրոֆ. Վոնդտի գլխավորած
եքսպերիմենտալ հոգեբանությունը ներկայացուցիչները ստիպված
չեղան, ընդգծել և ֆիզիկականի նշանակությունը, տարով ֆիզի-
կականին ինքնուրույն տեղ: Ըստ Վոնդտի հոգեկան և ֆիզիոլո-
գիական չերեվույթները միմյանց հետ կապ չունեցող անկախ
չերեվույթներ են: Հակասություններից խուսափելու համար եքս-
պերիմենտալ հոգեբանության ներկայացուցիչները ստիպված չե-
ղան ընդունելու ֆիզիկականի գոյություն փաստը, բայց մեկնա-
բանեցին, հոգու և մարմնի պրոբլեմը լուծեցին վոշ ճիշտ հիմնա-
կանում նորից ընկնելով իդեալիզմի դիրկը: Վոնդտը և նրա
աշակերտները գտնում են, վոր գոյություն ունեն միմյանցից
անկախ չերկու աշխարհներ: 1. Հոգեկան աշխարհ: 2. Մարմնա-
յին աշխարհ: Յեթե—մենք տեսնում ենք, վոր միշտ հոգե-
կան և ֆիզիոլոգիական չերեվույթները միաժամանակ են հանդես
գալիս, առում են նրանք ապա այդ միաժամանակ լինելը բոլորո-
վին ել չի խոսում նրանց փոխադարձ կապի ու միասնության
մասին այլ խոսում է ինչ վոր գուցահեռականության մասին: Գո-
յություն ունի այսպես կոչված պսիխոֆիզիոլոգիական պարալե-
լիզմ: Թե վորն է հոգեկան և մարմնական չերեվույթների մեջ
գոյություն ունեցող գուցահեռականության պատճառը, այս հար-
ցը մնաց անպատասխան:

Հոգեկանը և ֆիզիկականը, մարքսիզմը լուծում է
հոգեկան և ֆիզիկականի պրոբլեմը, վորը հանդիսանում էր բու-
րոր մինչ մարքսիստական հոգեբանությունների հակադիտական
լինելու առանցքաքարը: Հակառակ իդեալիստ հոգեբանների, վո-
րոնք անջատում էին հոգեկան չերեվույթները ֆիզիկականից և
ուսումնասիրում այդ չերեվույթները «Հոգին» իրենից ամենակա-
րող վորոշիչ ֆիզիկականից և կեցությունից անկախ չերեվույթ,
Մարքսիզմը հոգեկան չերեվույթներին հիմքում դնում է մատերի-
ալ պրոցեսսը, մարմնականը: Ընդունելով հոգեկան չերեվույթների
գոյությունը և նրա ուսումնասիրման անհրաժեշտությունը, Մարք-
սիզմը հոգեկան չերեվույթների հիմքում դնում է մարմնականը,
իսկ հոգեկան չերեվույթը համարում մատերիալի զարգացման
բարձր աստիճանի արդյունք: Մատերիալի զարգացման
զացման ընթացքում քանակական և վորակական փոփոխություն-
ների շնորհիվ ստանում է որգանական մատերիալի ձև, իսկ որ-

գանականի ավելի զարգացած բարձր արտահայտությունը դա-
գիտակցական կամ հոգեկան վորակն է:

Հոգեկանի իրենից մարմնական չերեվույթ նշույթից անկախ
գոյություն չունի այլ բարձր կազմակերպված մատերիալի հատ-
կանիչն է: «Հոգին» գիտակցությունը և այլ մատերիալի (այ-
սինքն ֆիզիկականի) բարձր արդյունքն են, ֆունկցիան են մա-
տերիալի այն հատուկ կտորի, վորը մարդու ուղեղ է կոչվում»
(Լենին):

Ընդունելով հոգու մարմնական լինելու հանգամանքը Մարք-
սիզմը հոգեկան չերեվույթը համարում է մատերիալի զարգացման
կոնկրետ վորակ, վորն իրենից կազմակերպված մատերիալի բարձր
արտահայտություն ունի իր զարգացման ուրույն կոնկրետ որի-
նաչափությունները, հետևաբար և պահանջում է ուսումնասիր-
ման առանձնահատուկ մոտեցում:

Ժառանգականի և սոցիալականի պրոբլեմը.
Պրոբլեմային հոգեբաններից ու մանկաբաններից վոմանք կար-
ծում են, վոր մարդու վարմունքի ձևավորման գործում դեր են
խաղում 2 հիմնական հատկանիշներ: 1) Զեռք բերովի կամ
սոցիալական — 2) բիոլոգիական կամ ժառանգա-
կան: Ըստ այդ գիտնականների—բիոլոգիականի և սոցիալակա-
նի փոխազդեցությունը պայմանավորվում է մարդու վարքը:
Չնայած վոր այդ գիտնականները բացի պատալոգիական դեպ-
քերից զոմինանտը, գերակշռողը տալիս են սոցիալականին, բայց
չերկու տարբեր ֆակտորների փոխազդեցության մասին խոսելիս
ընկնում են մեխանիցիզմի և նույնիսկ հավասարակշռության
տեսության դիրկը: Բանն ել նրանումն է, վոր ճիշտ չի լինի
մարդու վարքի մեջ գտնել չերկու տարբեր ֆակտորների փոխազ-
դեցություն, վորովհետև չեղած բիոլոգիական ժառանգական հատ-
կանիչները սոցիալական միջավայրի ազդեցության տակ աչնպես
են կաղապարվում, ձևավորվում, կոդմորոշում, վոր արդեն խոսել
այստեղ—ինչ վոր առանձին բիոլոգիականի և առանձին սոցիա-
լականի մասին անհնար էլինի: Բիոլոգիականի և սոցիալականի
մեջ վոշ թե կա մեխանիկական փոխազդեցություն այլ դիալեկ-
տիկական միասնություն—սոցիալականը այնպես է կաղապարում
ձևավորում ժառանգականը, վոր այլևս չի կարելի խոսել տար-
բեր ֆակտորների մասին: Սոցիալականի և բիոլոգիականի փո-
խազդեցությունը կարելի չի ձևակերպել Մարքսիստ-փիլիսոփա
Վիլինսկու խոսքերով: «Սոցիալական ազդեցություն բիոլոգիա-
կան տվյալների ձևով»:

ԻՆՉՊԵՍ ՄԱՐԴԱՆՄԱՆ ԿԱՊԻԿԸ ՄԱՐԴ ԴԱՐՁԱՎ. ՄԱՐԴ ՅԵՎ ԿԵՆԴԱՆՆԻ

Մեր դասընթացի նպատակը չի մանրակրկիտ կերպով վերլուծելու այս խնդիրները, բայց համառոտ կերպով անսպասան անհրաժեշտ է կանգ առնել այն հիմնական հատկանիշներով, վրա, վորով մարդը տարբերվում է կենդանուց:

Ենզելսը, կապիկի մարդ դառնալու հիմնական պատճառը համարում է աշխատանքը՝ «աշխատանքը ստեղծեց մարդին»: Մարդանման կապիկը վորոշ պայմանների, հատկապես այն բնական միջավայրի շնորհիվ, վորի մեջ ստիպված չեղավ ընկնել իր ֆիզիոլոգիական կառուցվածքով, հատկապես ուղեղով իր ժամանակին անշուշտ բարձր եր կանգնած նյարդային համակարգ ունեցող մյուս կենդանիներից: Այս հանգամանքը բարենպաստ հող էր ներկայացնում իրենից: Բայց ֆիզիոլոգիական համեմատաբար բարձր զարգացման աստիճանի հասած կապիկը դեռևս մարդ չէր: Նա մարդ դարձավ միայն այն ժամանակ, չեր կարողացավ գործիքներ պատրաստել ու այդ գործիքներով բնության վրա ազդել, այսինքն աշխատել և աշխատանքի պրոցեսում փոխհարաբերության մեջ մտնել իր նման եյակների հետ: Այսպիսով՝ աշխատանքը մարդի համար միայն սոսկական կարիքները բավարարելու նշանակությունը չունի: Աշխատանքը, գործիքներով աշխատելն այն հիմնական հատկանիշն է, վորը մարդանման կապիկին մարդ դարձրեց և ուսումնասիրել մարդուն կոնկրետ աշխատանքային պրոցեսից դուրս, այսինքն արտադրական հարաբերություններից անկախ, կլինի անհեթեթություն:

Աշխատանքի, պրակտիկայի շնորհիվ ազդելով բնության վրա մարդը զրանով վոչ միայն բավարարում է իր անմիջական կենսական կարիքներն այլ և ավելի հարստացնում իր ճանաչողությունը: Հասարակության և բնության փոխազդեցության պրոցեսում է միայն, վոր մարդը կարողանում է չերեման նանել իր համար մինչ այդ անհայտ բնության գաղտնիքները: Աստիճանաբար պրակտիկայի պրոցեսում տիրապետելով, հասկանալով բնության որեքները, կատարելագործելով, հարստացնելով միջավայրի մասին ունեցած գիտակցությունը, զինվելով այդ գիտելիքներով մարդը ել ավելի կատարելագործված կերպով և ազդում բնության վրա և ազդեցության պրոցեսում նորից ու նորից կատարելագործում է իր գիտակցությունը, կատարելագործում իրեն իբրիվ մարդի: «Ազդելով բնության վրա, փոխելով

բնությունը մարդը բնության փոխվելու հետ միասին փոխում է և իր բնությունը» (Մարքս): Իհարկէ կենդանական աշխարհն ևս բնության փոխելու գործում հսկայական դեր է խաղում, բայց կենդանու կողմից բնության փոփոխությունը չի կատարվում ծրագրված նպատակահարմար ակտիվ կերպով և կենդանու վրա ժամանակ չի կատարվում: Կենդանին փոխվում է միայն բնության փոխվելուց հետո: Մարդու և կենդանու մեջ այս խնդրում հիմնական տարբերությունն այն է, վոր կենդանին գործիքներով չի ազդում բնության վրա:

Պրակտիկայի միջոցով բնության որինաչափությունները ճանաչման շնորհիվ մարդը հնարավորություն ունի ծրագրված պլանային աշխատանք կատարելու: Մարքսը նույնիսկ ամենապլանային աշխատանք կատարած աշխատանքի մեջ այն վատ ճարտարապետի և մեղվի կատարած աշխատանքի մեջ այն տարբերությունն է տեսնում, վոր մինչդեռ մեղուն ազդեցությունն անհրաժեշտ է հյուսում իր մեղրամոմային խաբիսի, մարդը մինչև տուն կառուցելը արդեն իր ուղեղի մեջ ունի կառուցած այդ տան պլանը:

Մարդը հասարակական կենդանի է աշխատանքի պրոցեսում մարդը իրեն ճանաչում է իբրեւ մարդ միայն այն դեպքում, չեր վոր հարաբերության մեջ է մտնում իր նման կյանի հետ: Կենդանին հասարակություն չի, կազմում և չեթե հասարակություն հիշեցնող վորոշ կենդանական խմբակցություններ մենք տեսնում ենք, այդ խմբակցությունները պատահական ժամանատեսնում ենք, այդ խմբակցությունները պատահական ժամանակավոր բնութ են կրում, և վոր հիմնականն է, չերեք ել իրենց կավոր բնութ են կրում, և վոր հիմնականն է, չերեք ել իրենց հիմքում չունեն աշխատանքային պրոցեսսը: Դրա համար ել ուսումնասիրելով մարդուն մենք ամենից առաջ—պետք է վերցնենք նրան աշխատանքային պրակտիկ գործունեության մեջ և նրա հոգեբանությունը ուսումնասիրենք իբրեւ կոնկրետ հասարակական հարաբերությունների արդյունք:

Աշխատանքային պրոցեսի շնորհիվ պրակտիկայի ընթացքում մարդը կարողանում է դառնել փորձի հետեւանքով կատարելագործել, նոր վորակի հասցնել աշխարհաճանաչողության կարելի ուղեղը, հատկապես նրա կեղեվային մասը: Գլխի ուղեղը մարդու գիտակցության հիմնական զինքն է, նրա շնորհիվ մարդը լինելով անցյալի փորձից կարողանում է կանխատեսել ապագայում տեղի ունենալիք բնական լերելովութները և իմանալով այդ ծրագրված ունենալիք բնական լերելովութները և իմանալով այդ ծրագրված ու նպատակահարմար վորոշում հանել գալիք լերելովութին ակուտիվ ու պատրաստ զիմալորելու համար: Շնորհիվ այսպիսի կա-

րեվոր որդանի մարդը կարողանում է ակտիվ կերպով հարմարվել բնությանը: Որինակ՝ մեզանից ամեն մեկը արդեն նախորոք պատրաստվում է սոսկալի ձմռան ցրտերին դիմավորելու համար: Գլխի ուղեղը այն հիմնական շտեմարանն է, վորի մեջ ամբարվում է մարդու պրակտիկայի վորջ փորձը—այդ պրակտիկան ել ավելի արգասավոր ու ազդու դարձնելու համար: Գլխի ուղեղի կեղևվային մասը իրենից չի ներկայացնում անփոփոխ մի մարմին, այլ հանդիսանում է պատմական դարգացման արդյունք և փոփոխվում հարստանում ու ավելի չե կատարելագործվում մարդու պրակտիկայի ընթացքում—իհարկե մեր բոլոր զգայարաններն ել ունեն վորոշ թերութուններ, պրակտիկան զինում է մարդուն ու ամենակարող ու հատու դարձնում նրա զգայարանները: Ենդելսը գտնում է, վոր մարդու տեսողության զգայարանը գուցե և վորոշ դեպքերում հետ է մնում ասենք մրջյունի նույնպիսի զգայարանից: մրջյունը տեսնում է ուլտրամանրյա-կազույն ճառագայթն, որը մարդը չի տեսնում, բայց այն հանգամանքը, վոր մարդը կ ըողացել է ապացուցել մրջյունի կողմից մանրյակազույն ճառագայթները, տեսնելու հանգամանքը այս փաստը ինքնըստինքս խոսում է մարդու զգայարանի ամենակարող լինելու մասին: Պրակտիկան է, վոր ամենակարող ու հատու չե դարձնում մեր զգայությունը—որինակ՝ մանրադիտակի գյուտը բազմաթիվ անգամ մեծացրեց մեր աչքերի կարողությունը: Մարքսը մարդու ճանաչողության և կենդանու ճանաչողության մեջ այն հիմնական տարբերությունն է գտնում, վոր մարդը այլ կերպ չի կարող պատկերացնել բնությունը, չեթե վոչ միայն փոխարարելության պրակտիկայի մեջ, մարդու և բնության, ինչպես և մարդկանց իրենց փոխազդեցության պրոցեսում:

ՀՈԳԵՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՐԸՆՈՒՄԱՆ ԱՍՊԵԿՏՆԵՐԸ.—

Հոգեբանությունը ուսումնասիրում է մարդկային հոգեկան պրոցեսները վորոշ կոնկրետ նպատակների համար: Այնքան բարդ է ու բազմակողմանի մարդկային գործունեությունը, վոր չեթե խոսում ենք կիրառյալ նպատակների մասին, մենք ամենից առաջ պետք է շեշտենք թե այդ գործունեության վոր ասպարիզում է, վոր ուզում ենք կիրառել մարդու հոգեբանական ուսումնասիրման շնորհիվ չեբովան հանված որինաչափությունները: Ընդհանուր հոգեբանության նպատակն է գաղափար տալ առհասարակ հոգեկան յերեվույթների մասին. մեր կուրսը ձգտում է այդ հիմնական նպատակին, բայց կաշխատենք հնարավոր յեղած

չափով կոնկրետ կերպով մեր ուսումնասիրության սվյալները ոգտագործել՝ մանկավարժական պրոցեսի ուսցիոնալացման գործում: Այսինքն վորոշ չափով ծանոթություն տանք մանկավարժական հոգեբանության մասին: Ուսուցիչը գործ ունի մարդկային մատերիալի հետ, վորոնց վրա պետք է ադդի նրանց աշխարհաճանաչողության գործն ավելի հարստացնելու, գիտության տվյալներով նրանց միտքը զինելու համար: Ուսուցիչը ճիշտ կերպով կարող է փոխադրել աշակերտների վրա միայն այն դեպքում, չեթե կըկարողանա ճանաչել այն հիմնական հոգեբանական ապարատները, վորոնց շնորհիվ հնարավոր է լինում ըմբռնողությունը և հետո կարիք յեղած դեպքում յուրացրած նյութի վերարտադրությունը: Հոգեբանության տվյալները կոգնեն մանկավարժին ավելի ուսցիոնալ կերպով դնելու ուսուցման գործը:

Հոգեբանությունը կարելի չե ոգտագործել նաև այսպես կոչված պսիխոտեխնիկայի ասպարիզում. պսիխոտեխնիկայի առաջ դրված յերեք հիմնական խնդիրները՝ պրոֆ. ընտրությունը, պրոֆորիենտացիան և պրոֆկոնսուլտացիան նպատակ ունեն յերևան հանելով աշակերտների այս կամ այն պրոֆեսիալի հանդեպ ունեցած ընդունակությունները, կադրերի նպատակահարմար բաշխում կատարել այն հաշվով, վոր աշակերտը պոլիտեխնիկական դպրոցի ավարտման վկայականի հետ միասին ստանա և գնահատական այն մասին, թե նրա հոգեկան ընդունակությունները մարդկային գործունեության վոր ասպարեզումն ավելի նպատակահարմար կերպով կարող են ոգտակար լինել (ինժեներ, շոֆեր, տրակտորիստ, մանկավարժ, բժիշկ, ագրոնոմ, մեքենավար և այլն):

Արվեստի ասպարիզում նույնպես մարդկային հոգեկան մեխանիզմի ճանաչումը անհրաժեշտ է ամեն մի արվեստագետի համար: Ինչպես, ինչ կերպ տալ զեղարվեստական ստեղծագործությունը, վորպեսզի նա հասնի մասսային—ադդի մասսայի վրա, վորպեսզի արվեստագետը կարողանա հասնել այն նպատակին, վորին նա ձգտում է տվյալ ստեղծագործական պրոցեսի միջոցով: Կամ այնպիսի մի խնդիր, ինչպիսին է ճարտարապետությունը. ինչպես կառուցել շենքը, ինչպես զարդարել—ինչ ներքինը, ինչպես, վորպեսզի անհատը իրեն ավելի լավ զգա տվյալ շենքի մեջ, զգա, վոր նա հանդիսանում է խորհրդային շինարարության տերն ու տիրականը, նրա մասնակիցը:

Հոգեբանության տվյալները կարելի չե ոգտագործել և դատական պրակտիկայի ասպարիզում. (վորոշ խնդիրներում), որինակ

պարզելու, թե իսկապես դատվողը մասնակից չեղել է հանցանքին թե վոչ. հանցանքը կատարել է գիտակցված, թե անգիտակից վիճակում. հոգեկան ինչպիսի դրուժյան մեջ. այս բոլորը դատարանի համար կարևոր նշանակություն ունեն. վկայի մասին.—հավատալ վկային թե վոչ. ինչպիսի վկայությունների կարելի չե հավատալ. յերեսայի վկայությունը կարելի չե հավատալ, թե վոչ և այլն նման խնդիրներ: 2-րդ հնգամյակը դասակարգելի վերացման հնգամյակ է. դասակարգելի վերացմամբ, «մարդը մարդուն գալլ է» սկզբունքի վերացման սոցիալիստական աշխատանքի շնորհիվ խիստ կերպով փոխվում է բանվորի և կոլտոշնիկի հոգեբանությունը. հետեւել այդ հոգեբանության փոփոխմանը, պարզել գիտակցության մեջ հնի մնացորդների վերացման խնդիրները, ոժանդակել այդ պայքարին և այլն. այսպիսով մենք տեսնում ենք, վոր հոգեկան չեքիվուլթները ուսումնասիրությունը հետապնդում է սոցիալիստական շինարարության համար շատ կարևոր խնդիրներ, վորոնց կոնկրետ իրագործմանը յուր մասնակցությունն է բերում և հոգեբանությունը:

ՊԱՅԳԱՐԸ ՅԵՐԿՈՒ ՖՐՈՆՏՈՒՄ ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲՆԱԿԱՎԱՌՈՒՄ.—

Դեբորինյան մենշեիկով իդեալիզմի փրկսոփաշակտան շկոշան իր խորը ազդեցությունը թողեց դեռ ևս նորակազմ մարքսիստական հոգեբանության վրա: Խորհրդային հոգեբանության Ֆրոնտի նախկին ղեկավար Կոստանդին Նիկոլայեվիչ Կորնիլովը սուբյեկտիվորեն ցանկանալով վերակառուցել հին իդեալիստական հոգեբանությունը, որչեկտիվորեն ընկալ հակամարքսիստական իդեոլոգիաների գիրքը և Մարքսիստական հոգեբանության փոխարեն մեզ տվեց մի ուսմունք, վորը վերջին հաշվով ընդհանուր վոչինչ չունի Մարքսիզմի հետ:

Ընկեր Լենինը Խորհրդային գիտնականների հիմնական խնդիրներից մեկն է համարում բուրժուական ժառանգության Մարքսիստական մշակումը, բուրժուական գիտական մտքի տըվալների քննադատորեն յուրացումը. նշելով այդ հիմնական խնդիրը ընկ. Լենինը նշում էր, վոր բուրժուական ժառանգությունը քննադատորեն կարելի չե մշակել միայն այն դեպքում, չեքը կանգնելով պրոլետարական դիրքերի վրա, ուսումնասիրության հիմքում դնենք Մարքսիզմը, պրոլետարիատի աշխարհայացք՝ դիալեկտիկական մատերիալիզմը: Պրոֆեսոր Կորնիլովը կանգնած լինելով պրոլետարիատի տեսակետի վրա, չկարողացավ

հասկանալ այն հիմնական նշանակությունը, վոր ունեն դիալեկտիկական մատերիալիզմը խորհրդային գիտնականի ստեղծագործություն վոչ պրոցեսի համար:

Փոխանակ Մարքսիզմը յուր աշխատանքների հիմքում դրնելու, Կորնիլովը Մարքսիզմը, դիալեկտիկական մատերիալիզմը համարում է միայն իրրև հոգեբանություն մեթոդներից մեկը, համազոր հոգեբանություն մյուս մեթոդներին, ինչպես որինակ որչեկտիվ գիտողականություն, անկետաների և այլն: Այս հանգամանքը, ճակատագրական հանդիսացավ Կորնիլովի համար:

ԿՈՐՆԻԼՈՎԻ ՌԵԱԿՏԱԼՈԳԻԱԿԱՆ ԵԿՈԼԱՅԻ ՀԻՄՈՒՆԴՆԵՐԸ.—

Կորնիլովը չկարողացավ հրաժարվել այն իդեալիստական հասկացությունից, վոր կար հոգեբանների մեջ հանդեպ մարդը. ինչպես վերևում շեշտեցինք, հին հոգեբանները մարդուն ուսումնասիրում էին վոչ թե իրրև սոցիալական եակի, կոնկրետ հասարակության անդամի, վորն ոժտված է գիտակցությամբ և իրրև այդպիսին խորը կերպով տարբերվում է կենդանիներից, այլ միայն իրրև հասարակությունից դուրս կենդանի անհատի:

Կորնիլովը կարծում էր, վոր մարդու վոչ վարք ու բարքն իրենից ներկայացնում է ռեակցիաների հանրագումար. հոգեբանություն մեջ ռեակցիա ասելով, հասկանում ենք առհասարակ կենդանու պատասխանը արտաքին աշխարհի տված գրգռներին: Մարդկային վարք ու բարքը վոչ մարդկային էությունը բացատրելով միայն սոսկ ֆիզիոլոգիական ռեակցիաներով, ինքնստինքյան Կորնիլովը վորքան էլ ուղեհար չեք կարող հասկանալ այն սպեցիֆիկումը, այն յուրահատուկը, վորով մարդը իրրև սոցիալական կենդանի, իրրև մատերիալի զարգացման նոր վորակ, տարբերվում է մյուս կենդանիներից. չե վոր ռեակցիան նույնն է և մարդու և կենդանիների և նույնիսկ ավելի ցածր աստիճանի վրա գտնվող կենդանիների մոտ. հավասարության նշան դնելով մարդու և կենդանու մեջ, նշանակում է հրաժարվել մարքսիզմի սկզբունքներից: Փոխանակ մարդուն ուսումնասիրելու բնության ու հասարակության հետ անդադար ունեցած փոխազդեցության մեջ, Կորնիլովը գտնում էր, վոր հիմնականում խաղեցություն մեջ, Կորնիլովը գտնում էր, վոր հիմնականում մարդու և բնության մեջ կա վորոշ հավասարակշռություն և այդ հավասարակշռությունն է պայմանավորում մարդու վարք ու բարքը. հավասարակշռության խախտումը և դեպի վեր, ալաինքն յերբ մարդը հաղթում է բնությանը, և դեպի ցած, չեքը մարդն

անդոր և բնության քմահաճույքների հանդեպ, Կորնիլովը համարում և բնության և ժարդու մեջ յեղած հավասարակշռության խախտում, իբրև այդպիսին հոգեկան աննորմալ ախտաբանական յերևույթ. Կորնիլովի «Մարքսիստական» հոգեբանության հիմքում ընկած է հավասարակշռությունների տեսութիւնը, վորը ընկ. Ստալինի խոսքերով ասած, վոչինչ ընդհանուր չունի մարքսիզմի հետ:

Վոչ ճիշտ, հակամարքսիստական մեթոդոլոգիայի կիրառումը Կորնիլովին հասցնում է որչեկտիվորեն հակահեղափոխական աշնպիսի մի տեսակետի, ինչպիսին է եներգիայի միբեվեռչալ գործադրման որինքը. մանրամասնորեն չվերլուծելով այդ սրենքը, մենք միայն կասենք այն, վոր Կորնիլովը հանդուժ եր այդ ուրենքում այն չեզրակացության, վոր մարդը ընդունակ է միայն մի տեսակ աշխատանք կատարելու—կամ ֆիզիկական կամ մտավոր. վոր այդ յերկու աշխատանքները չեն կարող գուգակցվել: միասնաբար հանդես գալ: Ինչ խոսք, վոր Կորնիլովի այդպիսի «Գիտական» չեզրակացությունները վոչինչ ընդհանուր չունեն մարքսիզմի հետ և որչեկտիվորեն ջուր են լցնում դասակարգային թշնամու ջրաղացի վրա:

Խորհրդային այլ հոգեբաններին անքննադատորեն մոտեցումը բուրժուական հոգեբանության նվաճումներին և նրանց մեխանիկական կիրառումը հանգեցրեց այնպիսի հակադիտական յեզրակացությունների, ինչպիսին որինակ պրոֆեսոր Լեվիտովի յեզրակացությունն է: Պրոֆ. Լեվիտովը մեխանիկորեն փոխադրելով հոգեկան հատկությունների ուսումնասիրման ամբիկյան մեթոդները խորհրդային հողի վրա, առանց հաշվի առնելու ուսումնասիրվողի սոցիալ-կենցաղային, կուլտուրական պայմանները, յեկավ այն յեզրակացության, վոր մտավորապես ամենաոթաված տարրը դա ծառայողներն են, իրենց մտավոր հատկություններով «ավելի հետ են մնում բանվորները, իսկ մտավոր ընդունակությունների ասպարիզում գլուգայցիների և ծառայողների մեջ մի ամբողջ անդունդ է ընկած»: Մի շարք այլ պսիխոտեխնիկներ իրենց «որչեկտիվ» ուսումնասիրություններով նույնիսկ հանցին այնպիսի մի կուլըող յեզրակացություն, ինչպիսին որինակ աղջիկների տեխնիկական ընդունակությունների չափազանց հետ մնալն եր տղաներից: Սոցիալիստական շինարարության պրակտիկան ցույց տվեց, վոր բանվորությունը, գլուգայցիությունը, առանց սեռի խտրության, ակտիվ ու միացյալ ուժերով մասնակցում են սոցիալիստական շինարարու-

թյանը, իսկ շատ դեպքերում աղջիկները գերազանցում են տղաներին թեկուզ և իրենց տեխնիկական գիտելիքների ասպարիզում ունեցած ընդունակություններով: Պրոֆեսոր Ալեքսանդր Ռոմանովիչ Լուրիան ուսումնասիրելով ուղրեկների մոտծողության պրոցեսները, հանգել եր ըստ էության բուրժուական հակահեղափոխական յեզրակացության, վոր ուղրեկների մոտծողությունը շատ պրիմիտիվ և և իրենց պրիմիտիվությամբ շատ ավելի հետ է մնում, քան ուսաներիցը. մինչդեռ փաստերը շատ ավելի հետ է մնում, քան ուսաների հետ միասին սովորում մոտը, նեմեցը, մոլդավը, հայը, ուսաների հետ միասին սովորում են հավասար հաջողությամբ և հավասար մտավոր ընդունակություններ հանդես բերելով: Բարանովը ուսումնասիրելով Բազմի վագոնավարներին, հանգել եր նույնպես ըստ էության հակահեղափոխական և սոցիալիստական շինարարության պրակտիկայում ամբողջովին հերքված այն յեզրակացությանը, վոր թուրքից և հայից վագոնավար դուրս չի գա, վոր միայն ուսաները կարող են լինել լավ վագոնավար: Այս «գիտականների» ուսումնասիրությունները ինքնըստինքյան ջուր են լին լցնում դասակարգային թշնամու ջրաղացին և թեկուզ որչեկտիվորեն ծառայում հակահեղափոխական գործին: Թի Մարքսիզմից հեռանալը, պատմական մոտերիալիզմը հոգեբանական ուսումնասիրությունների հիմք չընդունելը ինչպիսի հետևանքների կարող է հասցնել, ապացուցում է մանկաբան Զալկինգի որինակը: Զալկինգը իր ժամանակին չափադանց շատ տարվել է Յեվրոպայում մոդա դարձած ֆրեյդի ուսմունքով և աշխատում եր հոգեկան յերեվութների ուսումնասիրումը փոխանակ մարքսիզմի գինքով կատարելու, կատարել ֆրեյդիզմի գինքով: Հայ հոգեբաններից ինչը Գուրգեն Եգիլյանը հեռակա մանկավարժական դասընթացքի համար գրած իր հոգեբանական առաջադրություններում ուժեղ կերպով տուրք եր տվել ֆրեյդիզմին. այստեղ շեշտենք նախկին ֆրեյդիզմի վերլուծման անցնելու այն հանգամանքը—վոր ինքը հակահեղափոխական միասր Տրոցկին, չափազանց տարվելով ֆրեյդիզմով, հոգեբանների առաջ խնդիր եր դրել—Մարքսիստական հոգեբանություն կառուցել ֆրեյդիզմի հիմունքների սխատական հոգեբանություն կառուցել ֆրեյդիզմով տարվելու հեռավորա: Խորհրդային գիտնականների ֆրեյդիզմով տարվելու հեռավանքները պարզելու համար, համառոտորեն ծանոթանանք ֆրեյդիզմի էության հետ:

Ֆրեյդիզմի էությանը.—Ֆրեյդիզմը ժամանակակից բուրժուական ուսուցիչուն մտքի հիմնաքարն է կազմում: Բուր-

ժողովական փոխադրությունը, հոգեբանությունը, գրականությունը, բժշկականությունը, մի խոսքով բուրժուական վողջ հոգևորական միտքը իր հիմնավորումն և գտնումն Թրեյդի ուսմունքի մեջ:

Թրեյդը ավստրիական խոշոր հոգեբան է: Նա իր ուսումնասիրությունների ընթացքում հանգեց այն լեզրակապություն, վոր մարդկային հոգեկան-կյանքի հիմքում ընկած է անգիտակցական կյանքը-այսինքն մի այնպիսի կյանք, վորը տեղի յն ունենում մարդու գիտակցությունից անկախ և յեբբեք չի կարող գիտակցվել:

Վճռական կենսական նշանակություն ունեցող մոմենտում, անգիտակցականը անպայման յերևան է գալիս և պայմանավորում մարդու վողջ վարք ու բարքը: Պատկերավոր խոսքերով ասած, մարդկային կյանքը նման է ջրում գտնվող մի տախտակի, վորի $\frac{3}{4}$ -ը գտնվում է ջրի տակը, (անգիտակցի իմաստով) և միայն մի քառորդն է, վոր գտնվում է ջրի յերեսը: Սոցիալական կյանքը, մարդու դասակարգային պատկանելիությունը, նրա կրթությունը կարեւոր չեն. ամենավճռական մոմենտներին այդ նախնական, անփոփոխ, կենդանական անգիտակցը միշտ իրենց յերևան և բերում և պայմանավորում մարդուն: Թրեյդը իր ասածներն ապացուցելու համար բերում է այսպիսի մի օրինակ՝ «Մադրիդի թատրոններից մեկում հավաքված եր քաղաքավարական նուրբ կանոնների մեջ դաստիարակված, արխատոկրատ ամենանրբին հասարակություն, վորը ամենայն ջանասիրությամբ աշխատում էր պահպանել քաղաքավարության բոլոր կանոնները. հանկարծ թատրոնում սկսվում է հրդեհ և անասնական ինքնապաշտպանության բնազդից վրդված վողջ կրթված, կարելի յն ասել մոր կաթի հետ քաղաքավարության կանոնները ներծծած հասարակությունը, մոռանում է ամեն ինչ և իրար կոխտեսելով անասունի նման աշխատում է դուրս պրծնել ագտեսելով իրենց կյանքը», այսպես և կյանքի յուրաքանչյուր վճռական մոմենտին, յեզրակացնում է Թրեյդը, անասնականը դա հիմնականն է—վորոշիչը, անփոփոխը, ամենաուժեղը. մարդկայինը յերկրորդական է, թույլ, և շատ քիչ նշանակություն ունեցող: Թրեյդի ուսմունքի 2-րդ հիմնական կետը կայանում է նրանում, վոր նա անգիտակցականի հիմքում է գնում սեկսուալ սեռական բնազդը, ըստ Թրեյդի, մարդկային վողջ կյանքը սկսած նորածին յերեխայից մինչև զառամյալ ծերը պայմանավորվում է միայն մի ամենակարող, ամենահզոր բնազդով—դա սեռական բնազդն է:

Յերեխան ծնվելուց հետո վոջ վոքից չսովորելով, անգիտակ-

ցաբար շարժում և շրթունքները և հետո կաշկելով մոր ստինքներին սկսում է ազահարար ծծել. սա սեռական բնազդն է—ասում է Թրեյդը, մեծահասակների համբուլքի նախադրյալ. վորովհետև շրթունքները շարժելով յերեխան սեռական հաճույք է ստանում: Նորածին յերեխան իր զարգացման առաջին ամիսներում չափազանց շատ է սիրում խաղալ իր մարմնի զանազան մասերի հետ. սա սեռական բնազդն է—ասում է Թրեյդը, վորը առաջիմ կրում է այնպիսի բնույթ, վոր յերեխան իր հաճույքի առարկա յն ընտրում իր սեփական մարմինը: Յիվ այսպիսի «գիտական» ուսումնասիրություններով Թրեյդը հանդում է բավականին տարրիշակ, վոչ մի հիմք չունեցող յեզրակացությունների սեռական բնազդի ամենակարող լինելու մասին նույնիսկ մանկական հասակում: Մենք կարող ենք այստեղ Թրեյդին առարկել: Զի վոր յերեխայի շրթունքների շարժելը յերեք ել սեռականի ապացույցը չի, այլ պարզորեն արտահայտում է սնվելու դանկությունը, յերեխայի, ինչպես և մեծի համար, սնվելու հիմնական պրոբլեմը շրթունքներն են, վոր յերեխայի իր մարմնի մասերի հետ խաղալու պրոցեսը դա յերեխայի աշխարհաճանաչողության առաջին փորձերն են, վորն անշուշտ սկսում է իր մարմնից:

Սեռականով տարվելով Թրեյդը նույնիսկ աշխատում է հասարակական բարդ յերեվույթներն, ինչպիսին ասենք Փրանսիական մեծ հեղափոխությունն է, հիմնավորել ու բացատրել հիմք ընդունելով նույնպես սեռական բնազդը: Հեղափոխությունների ու ապստամբությունների պատճառը պարզելու համար, Թրեյդն անում է հետևյալ համեմատությունը. «Ինքզինի յերեխան նախնաձում է իր հորը, վորովհետև հայրը հնարավորություն չի տալիս լրիվ և ամբողջովին տիրանալու իր մոր մարմնին. յերեխան ուղում է վոր հայրը վերանա մեջտեղից. հեղափոխականները այն անառակ վորդիններն են, վորոնք ուղում են սպանել իրենց հորը, այսինքն տիրող դասակարգին»: Հեղափոխությունների և ապստամբական շարժումների հիմքում, ըստ Թրեյդի, ընկած է այսպես կոչված եղիպյան կոմպլեքսը: Եղիպ արքան այն հին առասպելական հունական հերոսներից եր, վորը անողորմ ճակատագրի շնորհիվ սպանել է իր հորը և ամուսնացել իր մոր հետ:

Եղիպյան կոմպլեքսը, այսինքն հանցագործ հայրասպանությունը, մոր հետ ամուսնանալու համար, հատուկ է ամեն մի հեղափոխական և ապստամբական շարժման. հեղափոխականները և ապստամբները տարված են ստոր, հանցավոր ցանկությամբ, սպանելու իրենց հայրիկին—տիրող դասակարգին, տիրող կառավարությունը: Հետևաբար ամեն մի հեղափոխություն հանցագործություն է և անմոռություն:

Ֆրեյդի աշակերտները և հետեւորդները ավելի զարգացրին ու տեղափոխեցին հիմնավորեցին Ֆրեյդի դմի կերպարումը հասարակական գիտութեան մեջ:

2-րդ ինտերնացիոնալի առաջնորդ Կարլ Կաուցկին, իր «Պատմութեան մատերիալիստական ըմբռնումը» վերջին աշխատութեան մեջ հոգեբանութեան նվիրված գլուխները ամբողջովին բղխեցնում է Ֆրեյդի դմից: Կաուցկու մոտ մարդը հանդես է գալիս իբրև բիոլոգիական էակ և հիմնականում մարդու էությունը Կաուցկին պայմանավորում է վոլ թե սոցիալականով, այլ այն անգիտակցականով, վորի մասին խոսում է Ֆրեյդը:

Ֆրեյդի դմի մասին ավելի մանրամասն խոսելը թողնելով մի այլ անգամի, մենք աշատեղ ուզում ենք շեշտել, թե ինչպիսի յեզրակացութեաններ կարող եր հանգել խորհրդային մանկաբան Չալիկնդը իր հետեւորդներով, յերբ այնքան պրավում եր Ֆրեյդի դմով և փաստորեն աշխատում եր հոգեկան լերեվուլթները բացատրել լինելով Ֆրեյդի անգիտակցականի ուսմունքից: Ֆրեյդի ուսմունքը սկզբունքորեն Մաքսիզմին հակադէր ուսմունք է, այնքան, վորքան մարդին վերցնում է, կըտրում սոցիալական միջավայրից, կտրում հասարակական հարաբերութեաններէ ու պատմական կոնկրետ ժամանակաշրջանից և ուսումնասիրում է իբրև արատրակտ, ունիվերսալ անհատի, վորի հիմնական վարքագծերը սկզբից մինչև վերջն ել մարդու ծագման որից մինչև մեր որերը մնում են նույնը:

Ընդունել Ֆրեյդի դմը, դա նշանակում է լերկու վոտքով կանգնել հին իգեալիստական հոգեբանութեան հողի վրա և սկզբունքորեն անհաշտ դիրք ընդունել Մարքսիզմի հանդեպ: Բնորոշվին զարմանալի չե, վոր մենշևիկները և հատկապես միստեր Տրոցկին, այնքան ուժեղ կերպով տարվում են Ֆրեյդի դմով: Չե վոր ընդունել Ֆրեյդի դմը և դասակարգային պայքարը բացատրել Ֆրեյդի դմի որենքներով—նշանակում է դասակարգային պայքարը հայտարարել անմատթելուն և նույնիսկ հանցագործութուն, ընդունել Ֆրեյդի ուսմունքը, դա նշանակում է հերքել դասակարգային շահերի, դասակարգային համերաշխութեան սկզբունքը և հեղափոխական ամեն մի լերկթ անմատթելուն համարել:

Այսքանն արդեն պարզ են հասկանալու համար, թե ինչու Ֆրեյդիստները այնքան ուժեղ կերպով աշխատում են իրենց էլիսիկական ուսումնասիրութեանները տարածել հասարակական որինաշափութեաններ վրա և ինչու միստեր Տրոցկին, Կաուցկին, Մաքս Ադլերը և մյուսները այնքան սիրալիրութեամբ ընդուն-

ում են Ֆրեյդի ուսմունքը և նույնիսկ հանձնարարում բանվորներին:

Պորհրդային հոգեբաններից մի քանիսը հաղիշտակվելով Ֆրեյդի դմի նորութեաններով—բնորոշվին աշխարհով արին այդ հանգամանքը, և ամբողջովին ընկղմեցին հակամարքսիստական հոսանքների գրկում:

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՌԵՖԼԵՏՈՆԵՐԻ ՌԻՍՄՈՒՆԷԸ.—

Մեր հոգեբաններից և մանկաբաններից շատ շատերը մի ժամանակ նոյնքան ուժեղ տարվեցին և պայմանական ռեֆլեքսների ուսմունքով: Կորնիլովի գլխավորութեամբ նրանք աշխատեցին հոգեկան լերեվուլթների հիմքում դնել ակադեմիկ Պավլովի և ակադեմիկ Բեխտերովի պայմանական ռեֆլեքսների ուսմունքը:

Ինչպէս է կապանում պայմանական ռեֆլեքսների ուսմունքի էությունը—ամենից առաջ, պետք է շեշտել, վոր ռեֆլեքսոլոգիական դպրոցի լերկու խոշոր հիմնադիրների՝ Պավլովի և Բեխտերովի շիշաները իրարից ատրերվում են մի շարք սկզբունքային հարցերով: Ակադեմիկ Պավլովը լուր բաղմաթիվ աշխատութեաններ վիջ շիշում է, վոր նա իր աշխատութեանները տանում է նեվրոլոգիական ասպարատի ուսումնասիրման գծով և այն ել միայն իբրև ֆիզիոլոգ և լերեք չի ուղում կենդանիների վրա կատարած իր ուսումնասիրութեանները տարածել մարդկանց վրա: Չնայած իր այն խոստումին, Պավլովը շատ անգամ մուտք է գործում և մարդկային հոգեկան աշխարհը և իր ֆիզիոլոգիական մեթոդը գործադրում և հոգեկան լերեվուլթների ուսումնասիրման ասպարիզում, վորի հետևանքով առաջ են գալիս մի շարք անճիշտ, սկզբունքայնորեն մեխանիստական, Մարքսիզմի հետ կառ չունեցող դրվածքներ:

Պոսելով ակադեմիկ Պավլովի բարձր կենդանիների նյարդային համակարգը ուսումնասիրելու ասպարիզում կատարած աշխատանքների մասին, մենք չենք կարող չշեշտել, վոր նրա և հետեւորդների աշխատանքներով իսկապես վոր մի նոր աշխարհ բաց տրվեց բարձր կենդանիների նյարդային համակարգն ուսումնասիրելու ասպարիզում: Ակադեմիկ Պավլովը ասպացուցեց, վոր բարձր կենդանիների վարմունքի հիմքում հիմնականում ընկած է վոլ թե ինչ վոր աներեվուլթ ու անբացատրելի հողի, այլ այն սովորութեանը, վոր կենդանին ձեռք է բերում կյանքի ընթացքում և վորի հիմքում ընկած է ժառանգականորեն ստաց-

ված բնագրերը, վորը Պավլովը անպայման ռեֆլեքս և անվա-
նում: Ռեֆլեքս ասելով, Պավլովը հասկանում է որդանկյմի պա-
տասխանը նշարդային համակարգի միջոցով արտաքին աշխար-
հից ստացված դրդերին. պայմանական ռեֆլեքսները այն ռեֆլեքս-
ներն են, վոր ձեռք է բերում կենդանին իր կյանքի ընթացքում:
Մի շարք հանճարեւ պորձերով Պավլովը ապացուցեց— թե ինչ-
պես, ինչ ճանապարհներով անպայման ռեֆլեքսների հիման վրա
զարգանում է պայմանական ռեֆլեքսը. թողնելով ռեֆլեքսների
մասին Պավլովի կատարած աշխատությունները ուսումնասիրու-
թյունը մի այլ անգամի, մենք պետք է միայն ասենք, վոր կեն-
դանու ամբողջ վարք ու բարքի հիմքում դնելով պայմանական
ռեֆլեքսի ուսմունքը, վորը փաստորեն մշակվում է առանց գի-
տակցության ոգնության և նույնիսկ մասնակցության, Պավ-
լովը աշխատում է կենդանիների գիտակցական յերեվոյթներն
ամբողջովին բացատրել նշարդային համակարգի որենքներով,
Պավլովի ուսմունքի հաջողություններով զլխապատույի գալով,
մի շարք հոգեբաններ ու մանկաբաններ (Զալկինդ, Արյամով, Ար-
կին, Կորնիլով, Դորբինյն, մեզանում՝ մի շրջանում և ուրիշ-
ները) աշխատում էին Պավլովի կենդանիների նշարդային համա-
կարգը ուսումնասիրելու աստիճանում հանած չեղրակացություն-
ները փոխադրելու մարդու ուսումնասիրման ասպարեզ և մարդկա-
յին բարդ վարվեցողությունը բացատրել յենելով ռեֆլեքսների
ուսմունքից: Այդ ընկերները մոռանում էին Մարքս-Լենինյան
այն հիմնական տեսակետը, վոր մարդու և կենդանու մեջ հավա-
սարության նշան չի կարելի դնել, քանի վոր մարդն իրենից
ներկայացնում է ըտրորովին նոր վորակ իր զարգացման կոնկ-
րետ որինաշխություններով: Մեխանիկորեն փոխադրել, աշխա-
տել մարդու ելությունը բացատրել յենելով միայն ֆիզիոլոգի-
ական կյանքի որենքներով, նշանակում է նորից և նորից կա-
տարել այն խոշոր սխալը, վորը հատուկ էր ֆրանսիական մատե-
րիալիստներին. ինչպես հայտնի յե, Մարքսը իր Ֆեյերբախի մա-
սին գրած հայտնի թեզներում շեշտում է այն հանգամանքը,
վոր ֆրանսիական մատերիալիստների հիմնական թերությունը
կայանում էր նրանում, վոր նրանք մարդին նայում էին վոչ
թե իբրեւ հասարակության անդամի, այլ իբրեւ ֆիզիոլոգիական
եյակի և մոռանում այն հիմնականը, վորը տարբերում է մարդուն
կենդանուց— դա պրակտիկան է և պրակտիկայի շնորհիվ մարդ-
կային որդանները զարգացումն ու կատարելագործումը:

Մարդի պրակտիկան շատ ավելի հարստացնում է ու բազ-

մակոմանի դարձնում ճանաչման պրոցեսը քան այդ թույլ են
տալիս նրա դժայարանները:

Փոխադրել կենդանական աշխարհի որենքները մարդի վրա
և մարդկային կյանքը բացատրել ռեֆլեքսների որենքներով, դա
նշանակում է նահանջել պատմական մատերիալիզմի սկզբունքնե-
րից դիպել պատմության բուրժուական ընթեմունքին:

Ակադեմիկ Բեխտերովը խնդրեւ ավելի պարզ ու վորոշակի
յե դնում, քան դնում էր Պավլովը:

Բեխտերովը խոշորագույն ֆիզիոլոգ էր և հատկապես բարձր
կենդանիների ներվային համակարգի ուսումնասիրության ասպա-
րիզում կատարել և չափազանց խոշոր գեր. իր գիտական աշխա-
տանքների ասպարիզում խոշոր գիտնական Բեխտերովը անմիջա-
պես ընկնում է վուլգարիզմի ու իդեալիզմի գիրկը, յերբ վոր աշ-
խատում է բարձր կենդանիների ներվային համակարգի ասպա-
րիզում կատարած իր ուսումնասիրությունները փոխադրել գեպի
մարդը և վոչ միայն մարդու, այլ և մարդկային հասարակության,
կոլեկտիվի վոչ ելությունը բացատրել միայն և միայն ներվա-
յին համակարգության սկզբունքներով: Չհասկանալով աշխատան-
քի վորոշիչ նշանակությունը հասարակական խմբակցություննե-
րի կազմակերպելու գործում, Բեխտերովը գոհակացնում է մարդկա-
յին կոլեկտիվը, հասցնում է այն կենդանականի աստիճանին
և աշխատում է պատմության ասպարիզում չեղած բոլոր շարժում-
ները, չեղյթները, ապստամբությունները, հեղափոխությունները
բացատրել ներվային համակարգն ուսումնասիրելու սկզբունքնե-
րից: Ըստ վորում ներվային համակարգի գործունեյության հիմ-
քում դնում է կերպերիզմը, վերածելով մատերիան եներգիայի
և այսպիսով ամբողջովին ընդունելով ժամանակակից իդեալիստ-
քնադեանների ուսմունքը մատերիալի անհետացման մասին:

Մենք ասենում ենք, վոր ֆրեյդիզմով, ռեֆլեքսոլոգիզմով և
նման շատ իզմով տատալելը վերջ է վերջ հանգեցրեց խորհր-
դային գիտնականներին այն դրության, վոր նրանք Մարքսիս-
տական հոգեբանության փոխադրեն ստեղծեցին Մարքսիզմի հետ
վոչ մի կապ չունեցող իդեալիստական միատերական հոգեբանու-
թյուն:

1931—32 թ. թ. Մոսկվայում, Լենինգրադում և Միության
մշուս խոշոր քաղաքներում կատարվող գիտնականները ինքնա-
քնադատության վառ կրակի տակ մեղեցրին հոգեբանու-
թյան ֆրոնտը զլխավորող ընկերների խոշոր սխալները, վորոնք
հիմնականում բղխում էին նրանից, վոր Մարքսիստական հոգե-
բանություն ստեղծելու գործում խորհրդային գիտնականները

մտացույթյան ելին տվել Մարքսի, Ենգելսի, Ստալինի և հատկապես ընդ. Լենինի տված ցուցմունքները բուրժուական ժառանգությունից ոգեգեղում վերաբերմամբ և այն վոր բուրժուական չէր ուսումնասիրված և աշխատանքի տառնցք դարձված Մարքսի, Ենգելսի, Լենինի, Ստալինի չափազանց հարուստ ու բովանդակալից ստույգները հոգեբանության և մանկաբանության վերաբերյալ:

ՀԱՐՑԵՐ ԳՐԱԿՈՐ ԱՇԽԱՏԱՆԲՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

1. Վճիռ և հոգեբանության առարկան
2. Ինչպես են հասկանում մարդ հոսկացողությունը Մարքսը, Ենգելսը, Լենինը, մարքու և կենդանու տարբերությունը:
3. Բուրժուական հոգեբանները ինչ են հասկանում մարդ ասելով և ինչպես են ուսումնասիրում հոգեկան լերելությունները:
4. Ինչու պաշարը յերկու ֆրոնտում հոգեբանության ընադավառում գասակարգային պաշարի կոնկրետ արտահայտություն և մեղանում:
5. Ինչու չի կարելի բուրժուական հոգեբանների աշխատությունները մեխանիկորեն փոխադրել խորհրդային միություն, ինչպիսի սխալների հանգան ալոպես անողները:
6. Ինչն և ֆրեյդիզմի ելությունը. ինչ և անգիտակից կյանք. սեռական բնադդին ինչ գեր և տալիս Ֆրեյդը:
7. Ֆրեյդը և սոցիալական լերելությունները. տվեք Ֆրեյդի կոնկրետ քննադատությունը և ապացուցեք թե ինչու ֆրեյդիզմը դասել և բուրժուական ժամանակակից բեակցիոն մոքի գրոշակը:
8. Ինչ և ոեֆլեքս. ինչու չի կարելի բարձր կենդանիների նյարդային համակարգի ասպարիզում կատարած հետադուտությունները մեխանիկորեն փոխադրել մարդկանց վրա:
9. Բեխտերեվյան սեֆլեքսոլոգիական շկուպի հիմնական սխալներն ինչպես են կայանում:

Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

1. К. Маркс «Немецкая идеология» Архив Маркса и Энгельса Т. I կամ Ադորատակու կազմած դիալեկտիկական մատերիալիզմի քրիստոմատիան ըստ Մարքսի (ռուսերեն լեզվով) էտրդալ նույն հոգվածը:
2. Մարքսի թեզիսները Ֆեյերբախի մասին (Հայերեն լեզվով տպագրված և իրենի հազելված, Ենգելսի «Լյուդվիգ Ֆեյերբախ» գրքում:

3. Մարքս «Բաղադատնեանություն քննադատության շուրջը» առաջաբանը:

1. Корнилов «Учение психологии» I դրուխը, 1934 թ. հրատարակություն:

ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ.

Ինչպես ասեցինք, մարդն պմենից քիչ ուսումնասիրված արարածն և և ալո իսկ պատճառով ցանկանալով խոսել մարդն ուսումնասիրող գիտություն—հոգեբանության մեթոդների մասին, մենք ամենից առաջ պետք և շեշտենք այն հանգամանքը, վոր մեթոդները անկատար են և առանձին-առանձին վերցլած քիչ բան կարող են տալ. նրանք անկատար լինելով կարիք ունեն մշակման ու լրացման. այնուամենայնիվ յեղած մեթոդներից մի քանիսը մեր ձեռքին բավականին ուժեղ զենք են ծառայում հոգեկան բարդ, շատ անգամ առաջին պահ անուսումնասիրելի թվող լերելությունների ուսումնասիրման համար:

Ծանոթանանք մի քանի մեթոդների հետ:

Աշխատանքային մեթոդ.— Աշխատանքային մեթոդը խորհրդային մեթոդ և, առաջագրված և խորհրդային գիտնական պրոֆեսոր Իսահակ Նալոուլովից Շպիլերեյնի կողմից և մանրամասն մշակված խորհրդային գիտնականների պրակտիկայի ընթացքում: Աշխատանքային մեթոդը հիմնականում ընդստաջում և Մարքս-Լենինյան այն պահանջին—վոր մարդու հոգեբանությունը պետք և ուսումնասիրել աշխատանքային պրոցեսի մեջ. աշխատանքային մեթոդով մենք ուսումնասիրում ենք այս կամ այն պրոֆեսիայի առանձնատկությունները և այն հոգեկան լերելությունները, վորոնք անհրաժեշտ են ալոյալ կոնկրետ աշխատանքը կատարող անձնավորությունը յուր պրոֆեսիայի առաքրիզում: Ասենք թե մեկ հետաքրքրում և կոնկրետ այն հանգամանքը, թե տրակտորիստը ինչն զգում տրակտորի վրա աշխատելիս և ինչպիսի հոգեկան հատկություններ են հարկավոր լավ տրակտորիստ լինելու համար. որինակ մեղանից յուրաքանչյուրը նույն հաջողությամբ չի կարող մեքենավար լինել, կամ տրակտորիստ, մեքենավար կամ տրակտորիստ լինելու համար հարկավոր են վորոշ հոգեկան հատկություններ, ինչպես և մարմնական, վորը ամեն մարդ նույն չափով չի կարող ունենալ. մեկը առաջադիմում և ազնվի ուժեղ կերպով մաթեմատիկայի ասպարիզում, մյուսը յերաժշտություն, յերբորդը հաշվապահություն և այլն: Վորպեսզի հոգե-

բանը չերեան հանի այս կամ այն պրոֆեսիայի համար պահանջ-ն վող հոգեկան հատկութիւններն ելուցելունը և համապատասխան ընտրութիւն կատարի մարդկանց մէջը— նա պիտք է ամենից առաջ ուսումնասիրի ալդ պրոֆեսիան. աշխատանքային մեթոդը, կոնկրետ պրոֆեսիայի համար պահանջվող հոգեկան կարեւոր հատկութիւններն ուսումնասիրման մէջ:

Մեթոդի ելուցելունը կախնում է նրանում, վոր ինքը, հոգեբանը իբրեւ աշակերտ վորոշ ժամանակում սովորում և ալդ պրոֆեսիան և հետո մի քանի ժամանակ ուսումնասիր վելիք մասնադիտութեամբ աշխատելով, անմիջական աշխատանքային պրոցեսում, կարողանում է պարզել այն հոգեկան առանձնահատկութիւնները, վոր հատուկ են այդ մասնադիտութեանը. ավել զեպքում չեմք մենք մեր առաջ նպատակ դնենք ուսումնասիրելու տրակտորիստի աշխատանքի համար պահանջվող հոգեկան հատկութիւնները, արակտորիստի հոգեբանութիւնն աշխատանքային մեթոդով, մենք ինքներս պետք է սովորենք տրակտորի վրա աշխատել և ապա վորոշ ժամանակ, նույնիսկ մի քանի ամիս ինքներս աշխատենք վորպես տրակտորիստ: Աշխատանքային մեթոդի մասին գաղափար կազմելու համար այսքանն էլ բավական է. մանրամասնութիւններն մեջ չարժի մտնել:

Ինչպես տեսնում ենք մեթոդիկան ունի այն հիմնական առավելութիւնը, վոր անմիջական աշխատանքային պրոցեսում մենք կարողանում ենք կատարել մեր դիտողականութիւնը և աչսպիսով հանգել ավելի ճիշտ յեզրակացութիւններին:

Խոսելով այդ առավելութիւնների մասին, պետք է շեշտել և այն, վոր այս մեթոդը ունի մի շարք աչքի ընկնող թերութիւններ, վորն շնորհիվ մենք չենք կարող այս մեթոդը համարել հոգեբանութեան միակ և ճշգրիտ մեթոդ:

Առաջին հիմնական թերութիւնը կախնում է նրանում, վոր այս մեթոդով աշխատելը խլում է բավականին չերկար ժամանակ և տեխնիկական դժվար կիրառելի յէ:

Կան մասնագիտութիւններ, վորոնք ամիսների ընթացքում սովորելու գործ չեն, ալ պահանջում են նույնիսկ չերկարատե տարիներ. մի բան, վոր ինքնըստինքյան հասկանալի յէ, աննպատակահարմար է ուսումնասիրութեան համար. վերջապես այսպիս կոչված «բարձր» պրոֆեսիաները բոլորովին ալդ մեթոդով ուսումնասիրելի չեն: Ապա փորձենք աշխատանքային մեթոդով ուսումնասիրել գերասանի աշխատանքը. իհարկէ վոչինչ դուքս չի գա. կամ փորձենք նույն մեթոդով ուսումնասիրենք ասենք յեբաժիշ-

տի աշխատանքը. ինչ խոսք, վոր անմիջապէս մենք անմտութիւններն կհանգնենք:

Աշխատանքային մեթոդի յերկրորդ թերութիւնը կախնում է նրանում, վոր ինչքան էլ խոստովելու լինենք, աչնումնայնիվ ուսումնասիրողի սուբյեկտիվ վերաբերմունքն անպայման իրենց ազդեցութիւնը կթողնեն հանվելիք յեզրակացութիւնների վրա: Տարբեր մարդիկ իրենց ուշադրութիւնը բեռում են յերեւելի այս կամ այն կողմի վրա, աչքաթող անելով միւս գուցե ավելի կարելիոր կողմերը. այս հանգամանքի առաջը մասամբ առնելու համար, փորձում են աշխատանքային մեթոդը կիրառել կոլլեկտիվ կերպով, այսինքն մի քանի մարդիկ միաժամանակ սկսում են ուսումնասիրել աշխատանքային մեթոդով նույն պրոֆեսիան և հետո կոլլեկտիվ ուժերով մշակում ուսումնասիրութեան ընթացքից հանած յեզրակացութիւնները: Աշխատանքային մեթոդը լրացման, ամբողջացման կարիք է զգում:

Որչեկտիվ դիտողականութեան մեթոդ. — Որչեկտիվ դիտողականութեան մեթոդը տարբերվում է աշխատանքային մեթոդից նրանով, վոր այստեղ ուսումնասիրողը, ինքն անմիջապէս աշխատանքային պրոցեսին չի մասնակցում, ալ իբրեւ կողմնակի դիտող, չերկարատե ու ծրագրված դիտողականութեան միջոցով աշխատում է չերեան հանել ավել աշխատանքի առանձնահատկութիւնները, աշխատողի հոգեկան հատկութիւններն աշխատանքի պրոցեսում: Որչեկտիվ դիտողականութեան մեթոդը դուրկ է աշխատանքային մեթոդի մի կարելիոր թերութիւնից:

Յեթե աշխատանքային մեթոդով հնարավոր չի ուսումնասիրել մարդկային բարդ, բազմապիսի գործունեյութիւնները, ապա որչեկտիվ դիտողականութեան մեթոդը մեղ մասամբ տալիս է այդ հնարավորութիւնը: Որչեկտիվ դիտողականութեան մեթոդը առավելութիւնը կախնում է նրանում, վոր այստեղ դիտողը զինվում է վոչ միայն իր աչքերով և ժատիտով, ալ և կարողանում է իր դիտողականութեան ընթացքում կիրառել գիտութեան ու տեխնիկայի զարգացման արդշունքները: Որինակ նա հնարավորութիւն ունի վորոշ միջոցներով չափման յնթակիւն աշխատողի շարժումները վորոշ ժամանակամիջոցում, (խրոնոմետրաժ) ապարատների միջոցով չափելու աշխատողի ավել աշխատանքը կատարելու ժամանակ կորցրած եներգիայի չափը. այստեղ հնարավորութիւն է լինում ոգտագործել կինոն, բարդ աշխատանքների նկարահանումը կամ ֆոտո ապարատը, վորոշ պրոցեսների նկարահանման համար:

Աշխատանքային մեթոդը որչեղտիվ գիտողականութեան մեթոդի հետ համեմատած ունի այն առավելութիւնը, վոր աշխատանքի պրոցեսին անձամբ մասնակցելով փորձարկողն ամէկ լավ կ'հասկանա աշխատանքի էությունը, պահանջվող հոգեկան հատկութիւնները, քան կողմնակի գիտողը թեկուզ և ֆիտո և կէնո ապաւարտով գինավորված: Միաժամանակ, այստեղ ևս սուրջեկտիվ մոմենտը անպայման խաղում և վորոշ դեր, այսինքն նաեւ գիտողին՝ գիտողն իր ուշադրութիւնը կ'դարձնի աշխատանքի այս կամ այն կողմի վրա, աչքաթող անելով մշուս, դուցե և աշխատանքի ավելի կարեւոր կողմը:

Բայց այնքան, վորքան որչեղտիվ գիտողականութեան մեթոդը ավելի պարզ և, ավելի հանրամատչելի, նա վոր միայն մասնագետ հոգեբանի կամ մանկաբանի, այլ և ուսուցչի համար կարելի էր ինքնուրուր կ'ընթացէր: Որինակ լերբ ուսուցչին հետաքրքրում և այն խնդիրը, թե տվյալ պատմութեան ընթացքանութիւնը կամ պիտոսակի ու կէնո մտաւորմանի գիտումը ինչ ուղեցոյթիւն և թողնում աշակերտներին վրա. այստեղ արդեն, որչեղտիվ գիտողականութեան մեթոդն ուշադիր գիտողի համար շատ բան կ'տա: Նույնը և դասավանդման մասին, կողմնակի գիտողը բավականին պարզ կ'երգով կ'հասկանա, թե վոր մեթոդի շնորհիվ է, վոր աշակերտներն ավելի հետաքրքրութեամբ են լսում առարկան, տարվում աւարկայով և հետեւաբար ավելի հեշտ կ'երգով յուրացընում:

Բնական եքսպերիմենտի մեթոդը.— Բնական եքսպերիմենտի մեթոդը աշխատում և լրացնել որչեղտիվ գիտողականութեան մեթոդի մի կարեւոր թերութիւնը. շատ անգամ մենք ցանկանում ենք գիտել մի լերիսլայթ, վորը, տվյալ կոնկրետ պայմաններում գոյութիւն չունի. որինակ՝ ասենք թե ինձ հետաքրքրում և այն հանգամանքը, թե ինչպիսի հոգեկան աղբումներ կ'ունենա կոնսերվի գործարանում աշխատող բանվորը, լերբ վոր հանկարծ լսի, վոր կաթոան պաշտել է. պարզ է, վոր այս հանգամանքը որչեղտիվ գիտողականութեան մեթոդով չէս ուսումնասիրի:

Բնական եքսպերիմենտի մեթոդը որչեղտիվ գիտողականութեան մեթոդից տարբերվում և նրանով, վոր նա արհեստականորեն աշխատում է ստեղծել այն պայմանները, այն սիտուացիան, վորի մէջ ուղղում էլին ուսումնասիրել այս կամ այն աշխատողին, այս կամ այն անհատին, բայց այնպիս, վոր բանվորը ընդունի չիմանա, վոր դու ինչ վոր վորձեր ես կատարում, այսինքն ստեղծել բնականին մոտ սիտուացիա:

Որինակ յես ուղղում եմ գիտել թե վոր նկարն է ամէկի դուր գալիս մարդկանց. յես կարող եմ արհեստականորեն այնպիս, վոր իրենք ել չհասկանան, նրանց հրավիրել վորոշ կերպ դասավորված նկարազարդված սենյակ և գիտել, թե այդ մարդիկ ինչպիսի վերաբերմունք են ցուցց տալիս, ինչ հետաքրքրութեամբ են վերաբերվում այս կամ այն նկարին: Կամ թե չե կարող եմ պայմանավորվել ասենք թե կոնսերվի գործարանի գլխավոր մեխանիկի հետ, վորպիսի նա ամբարիայի աղղանշան տա, չնայած վոր իրականում այդպիսի բան չկա. բանվորների շարժումներից, վերաբերմունքից, ինքնըստինքյան կարող ենք գիտել և ուսումնասիրել ամբարիայի սիտուացիան կոնսերվի գործարանում:

Բնական եքսպերիմենտի մեթոդը հիմնական մեթոդ չի, այլ միայն լրացուցիչ մոմենտն և կարգում որչեղտիվ գիտողականութեան մեթոդի:

Հարց ու փորձերի և անկատանքի մեթոդ.— Հարց ու փորձերի և անկատանքի մեթոդի էությունը կայանում և նրանում, վոր այստեղ ուսումնասիրողը վոր թե ինքն և անմիջապէս ուսումնասիրում այս կամ այն աշխատանքային պրոցեսում առջ չեկած հոգեկան հատկութիւնները, այլ աշխատում է այդ բանը լերբան հանել հարց ու փորձերի միջոցով. որինակ՝ հարց ու փորձերի միջոցով հին փորձված դերասանից կարելի չե իմանալ թե ինչ և գգում դերասանը, լերբ վոր ստանում է դերը, յերբ վոր պատրաստվում և և վերջապէս յերբ վոր նա խաղում է հանդիսատեսների առաջ:

Այսպիսի հարցաքննումը մի շարք դերասանների, ինքնըստինքյան կտա բավականին հետաքրքիր ու կարեւոր մատերիալ ուսումնասիրութիւնների համար: Հին ու փորձված բանվորին կարելի չե հարց ու փորձ անել իր մասնագիտական առանձնահատկութիւնների մասին և այլն:

Անկատանքը տարբերվում են հարց ու փորձերից նրանով, վոր ուսումնասիրողն ինքն անձամբ, առանց եքսպերիմենտատորի մասնակցութեան, լրացնում է առաջուց պատրաստված—մշակված անկատան մի շարք հարցերի մասին. որինակ մեքինայրուհուն կարող ենք տալ անկատանքի միջոցով այսպիսի մի շարք հարցեր՝

1. Ձեր կարծիքով վերն և ամենահիմնականը մեքինայրուհուն համար. ըստ վորում, մենք կարող ենք նշել մի շարք հատկութիւններ, վորպիսի նա այդ հատկութիւններից մեկն ու մեկը ընդգծի. ուշադրութիւն, շուտ հասկանալու ընդունակու-

ենք մեզ անհրաժեշտ այս կամ այն յեղբայրացութիւնները. այսպիսով տեսաւ երսպիւրիմենտ եւ, վերսկսեալ այստեղ մենք վոչ միայն ուսումնասիրում ենք այս կամ այն յերեւելիք իրերն որոշակաւ զիտող, այլեւ աշխատում ենք աղհաստականորեն քննադատել արեւոյ խնդրի միջոցով առաջացնել այն յերեւելիք, վորը մենք կուզենայինք ուսումնասիրել:

Ստեղծով տեսաւ մասին, պետք է շեշտենք այն հանգամանքը, վոր տեսաւ ընդունակութիւններ կամ հոգեկան հատկութիւններ յերեւան հանելու միջոց չի. տեսաւ զիջերենցիաւ, շերտավորող մեթոդ եւ որինակ՝ յես կարող եմ տալ հիշողութիւնն ուսումնասիրող խնդիր. դրանով չես չեմ ուսումնասիրում հիշողութիւնն, հիշողութեան դարգացման աստիճանը տվյալ կոնկրետ անհատին մեջ, այլ յես յերեւան եմ հանում այն հանգամանքը, թե փորձի՞նք արեւելոյ տվյալ խմբակի մեջ ում մօտ հիշողութեանն աւելի ուժեղ եւ, ում մօտ միջին եւ ում մօտ թուլ: այսինքն չես տեսաւ միջոցով յերեւան են հանում թե տվյալ կոնկրետ հոգեկան հատկութիւնը տարբեր մարդկանց մօտ ինչպե՞ս եւ դարգացած. ապաիսով տեսաւ դասավորում, շերտավորում եւ մարդկանց ըստ այն հոգեկան հատկութիւնների, վոր մենք ուսումնասիրում ենք տվյալ տեսաւ միջոցով:

Ինչ կարելի չի յերեւան հանել տեսաւ միջոցով. տեսաւ միջոցով կարելի չի ուսումնասիրել մարդկանց ուղարկութիւնը. հիշողութիւնը, հրահանգը հասկանալու եւ կոնկրետ կիրառելու ընդունակութիւնը, շրջապատի փոփոխվող պայմաններին հարմարվելու ընդունակութիւնը, մարդկանց յերեւելիակութեան չափը. եւ նրանց ընդունակութիւնները: Որինակ՝ մարդկանց մտավոր ընդունակութիւնը, այսպե՛ս կոչված ընդհանուր ոժտվածութեան աստիճանը. մարդկանց ընդունակութիւնները (տեխնիկական գիտելիքների ասպարիզում) այսինքն, տեխնիկական ինտելիկտը, տեսաւ միջոցով մենք կարող ենք ուսումնասիրել թե տվյալ մարդուց ասենք լավ արակտորիստ դուրս կգա, թե հաշվապահ, տեքստիլում աշխատող թե մեխանիկական գործարանում եւ այլն եւ այլն. ինչպե՛ս տեսնում ենք, տեսաւ այն ուսումնասիրութիւնն ընդգրկում եւ բաժանանին շատ ու բարդ հոգեկան յերեւելիքներ, ըստ վորում, ամեն մի հոգեկան յերեւելիք ուսումնասիրութեան համար մշակված կան, կամ մշակվում են հատուկ տեսակը:

Տեսաւ երկու տեսակները. — Ըստ իրենց բնույթի տեսաւ բաժանվում են յերկու մեծ խմբերի. դպրոցական տեսակը եւ հոգեբանական տեսակը. հոգեբանական տեսակը բաժանվում են յերկու խմբերի՝ թղթի տեսակը, այսինքն խնդիրներ, վորոնք մենք

լուծում ենք թղթի եւ մատիտի ոգնութեամբ, եւ ապարատութեան տեսակը, այսինքն, չերք գործիքների միջոցով մենք աշխատում ենք կատարել վորոշ հետազոտութիւններ. այստեղ մասնաւորապէս մենք կանգ չենք առնում թղթային եւ ապարատութեան տեսակի ձեւերի բացատրման վրա, այնքան վորքան կոնֆերանսում մենք հնարավորութիւն կունենանք ավելի կոնկրետ կերպով ցուցադրել ձեզ, վորպեսզի ավելի պարզ գաղափար կազմեք ապարատութեան եւ թղթի տեսակի մասին. միայն այսքան ասենք, վոր փորձի տեսակեղից թղթի տեսակը ավելի պարզ են, ավելի մատչելի, ավելի քիչ ծախս պահանջող եւ միաժամանակ թղթի տեսակով հնարավոր եւ կարճ ժամանակամիջոցում մեծ քանակութեամբ մարդիկ ուսումնասիրել: Ապարատութեան տեսակին իրենց կազմութեամբ ավելի բարդ են. նրանց վրա աշխատելն ավելի դժվար եւ, թանգ են, դժվար ճարվող եւ վոր գլխավորըն եւ, ապարատութեան տեսակի միջոցով համարյա անհնարին եւ միաժամանակ խոշոր կոլլեկտիվ ուսումնասիրել:

Դպրոցական տեսակը. — Դպրոցական տեսակը հոգեբանական տեսակից տարբերվում են նրանով, վոր նրանք նպատակ չունեն ուսումնասիրելու հոգեկան այս կամ այն յերեւելիքը դպրոցական տեսակը նպատակ ունեն պարզելու, թե դպրոցում անցած նյութը վոր չափով եւ յուրացված տվյալ խմբակի կողմից դրա համար լավում եւ ասենք թե մաթեմատիկայի տվյալ խմբի ծրագիրը, համեմատվում անցյալ նյութի հետ եւ դրանից յիշելով աշխատում ջոկել այն հիմնական, կարեւոր խնդիրները, վորոնք առանցքային են, բնորոշ տվյալ խմբում դասավանդված մաթեմատիկայի կուրսի յուրացման համար: Ջոկելով այդ կարեւոր խնդիրները, մենք կազմում ենք մի շարք հարցերի տախտակ, վորը մենք քննութեան ժամանակ տալիս ենք լուծելու բոլոր աշակերտներին անխտիր կերպով: Խնդիրների այս կամ այն լուծումը վորոշում եւ աշակերտների գնահատականը: Այսպիսով մենք մասամբ կհրաժարվենք այն սուբյեկտիվ մոտեցումից, վոր շատ անգամ հանդիս են բերում ուսուցիչները աշակերտների գնահատականը տալու ժամանակ: Նույնպիսի խնդիրներ կարելի չի կազմել եւ մշտապէս ժամանակ: Պետք է շեշտել, վոր դպրոցական նպատակը բոլոր առարկաներից: Պետք է շեշտել, վոր շատ անգամ տեսակի կազմումը այնքան եւ հեշտ գործ չի, վորքան առաջին պահ մեզ թվում եւ. դրա համար հարկավոր եւ մասնագիտական կրթութիւնն թե տվյալ առարկայի վերաբերյալ եւ թե մանկավարժութիւնից եւ հոգեբանութիւնից. հակառակ դեպքում կարող ենք հանգել վոչ ձիշտ արդիւնքների:

Հոգեբանական տեսակը ուսումնասիրում են,

վորքան հնարավոր և, վոչ թե գիտելիքների չափն, այլ հոգեկան հատկությունները: Իհարկե չմոռանալով, վոր վորքան ել ուզե- նանք ուսումնասիրել մաքուր հոգեկան հատկություններ, միև- նույն և մարդու ըմպածն անպայման վորոշ դեր կխաղա: Հոգեբանա- կան տեսությունի ոժանդակությամբ կարելի չե ուսումնասիրել մարդ- կանց հիշողությունը, չերեվակայությունը, ըմբռնողությունը, աս- տղիացիաները, ռեակցիաների արագությունը, մտավոր ոժտվա- ծություն, կամ տեխնիկական ոժտվածության աստիճանն և այլն:

ՅԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ.—Ծանոթանալով հոգեբանության կա- րեվոր մեթոդների հետ, մենք կարող ենք հաճել հետեվյալ չեզ- րակացությունը: Յուրաքանչյուր մեթոդ ունի իր լավ ու վատ կողմերը և իբրեւ ռաւանձին մեթոդ, թերի պատկերացում կարող ե տալ ուսումնասիրվողի մասին: Այդ պատճառով ել հոգեբանա- կան ուսումնասիրություն կատարելիս պետք ե աշխատել ոգտա- գործել յիդած բոլոր մեթոդներն ավելի բաղմակողմանի և լուրջ չեզրակացությունների հանգելու համար:

ԳՐԱԿԱՆ ՈՒԹՅՈՒՆ

1. Корнилов «Психология» մեթոդների մասին չեղած գլուխը.
2. Геллерштейн «Психотехника» նույնը:

«Ազգային գրադարան»

NL0152943

